

Iulian Stănescu

Puterea politică în România

De la comunism la noul capitalism
(1989-2014)

Iulian Stănescu

Puterea politică în România
De la comunism la noul capitalism
(1989-2014)

Copyright © 2014, **Editura Pro Universitaria**

Toate drepturile asupra prezentei ediții tipărite aparțin
Editurii Pro Universitaria

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al
Editurii Pro Universitaria

Referenți științifici :

Prof.univ.dr. **Cătălin Zamfir**

Prof.univ.dr. **Vladimir Pasti**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

STĂNESCU, IULIAN

**Puterea politică în România : de la comunism la
noul capitalism : (1989-2014) / Iulian Stănescu. - București :**

Pro Universitaria, 2014

Bibliogr.

ISBN 978-606-26-0083-9

32.01(498)"1989/2014"

Grafică realizată de **Mădălina Mircea**

Prefață

După cum arată și titlul, volumul de față propune o analiză privind structura și funcționarea puterii politice în societatea românească de la începutul celui de al doilea deceniu din secolul al XXI-lea. Analize privind puterea politică din România din această perioadă de timp se regăsesc în științe componente ale sistemului științelor sociale, cum ar fi sociologia, politologia, științele juridice sau științele istorice. Abordarea din această lucrare se înscrie în cadrul sociologiei politice, una dintre ramurile sociologiei.

Așa cum se prezintă cititorului, cartea este rezultatul unei acumulări pe o perioadă de circa 10 ani de reflecție personală, studiu și analiză. La acestea s-a adăugat experiență deprinsă din șansa de a observa fenomenul politic de aproape în perioadele de campanie electorală și prin discuțiile cu martori privilegiați ai istoriei. În concepția mea, cercetarea socială nu se poate realiza dintr-un turn de fildeș, adesea transpus în zilele noastre printr-un empirism abstract. Rolul specialistului în științe sociale nu este de a fi un birocrat conformist încadrat într-o instituție de cercetare, ci de a fi util societății. Așa cum liturghia există pentru om și nu omul pentru liturghie, știința socială există pentru societate și nu invers.

Această carte nu este rodul unui efort individual. Pe această cale, doresc să aduc un cuvânt de recunoștință tuturor acelor care mi-au fost de ajutor, începând cu cei care au avut bunăvoința să citească manuscrisul și să îmi ofere sugestii și critici folositoare: colegului meu Mihai Dumitru de la ICCV, lui Dan Mircea Popescu, fostul meu profesor de la SNSPA, oamenilor de litere Dana și Ananei Gagniuc.

Doresc să mulțumesc și profesorilor mei din perioada de doctorat. În primul rând, profesorului Cătălin Zamfir, fără de care nu aș fi urmat o carieră profesională în cercetarea socială. O bună parte din consistentele noastre schimburi de opinii pe tema tranziției se regăsesc între rândurile acestei cărți. Lui Vladimir Pasti îi sunt recunoscător atât pentru cele învățate în timpul anilor de facultate, cât și pentru observațiile pertinente. Pe unele sper să le pot urma

Într-o ediție viitoare. Profesorilor Ilie Bădescu și Ștefan Buzărnescu le sunt îndatorat pentru sprijinul cordial pe care mi l-au acordat.

Experiența profesională acumulată este și rodul colaborării cu unii dintre colegi. Lui Codrin Scutaru îi port recunoștință pentru faptul că, într-o seară de vară a anului 2005, a avut inspirația de a-mi vorbi despre programul de master al profesorului Zamfir de la Facultatea de sociologie. Activitatea de consultanță politică pe care am desfășurat-o împreună rămâne un etalon de relație profesională și umană, precum și o sursă importantă de experiență profesională. Colegului meu de la ICCV, Sorin Cace, vreau să-i mulțumesc pentru oportunitatea de a dobândi experiență profesională în proiecte de cercetare socială, experiență transpusă și în această carte. Cel mai probabil, lucrarea de față nu ar fi văzut lumina tiparului, la acest moment și în aceste condiții, fără sprijinul amabil și constant al lui Alexandru Paul Radu, fostul meu coleg de gimnaziu și de facultate. Nu în ultimul rând, țin să mulțumesc Editurii Pro Universitaria, pentru profesionalism și suport.

Consider că scrierea unei cărți nu ar trebui să reprezinte un scop în sine. Totodată, un asemenea demers este invariabil subsumat unor valori, mai rar asumate explicit, dar întotdeauna prezente implicit. Menirea acestei cărți este să contribuie la punerea puterii în serviciul unei societăți mai democratice, care să își utilizeze capacitățile spre îmbunătățirea condiției umane. Realizez că ideile din această carte pot fi controversate, că lucrarea este criticabilă și perfectibilă. Sunt singurul responsabil de conținutul paginilor următoare.

București, august 2014

Iulian Stănescu

Introducere

Pretutindeni, oamenii trăiesc în umbra unor relații de putere. Fie că vorbim de relațiile de familie, cele interpersonale sau sociale, unii oameni acceptă dominația, alții exercită dominația asupra semenilor. Tema acestei cărți, puterea politică, reprezintă una dintre fațetele puterii la nivel social.

La 25 de ani de la Revoluția din Decembrie 1989, societatea românească a depășit perioada de tranziție, intrând într-o altă etapă istorică. Dezbateră privind un nou proiect de țară pentru România implică și o mai bună înțelegere a funcționării mecanismului puterii din societatea românească și (ne)împlinirile procesului de democratizare din cei 25 de ani.

În structura cărții, *primul capitol* este dedicat analizei conceptului de putere, fiind prezentate principalele teorii din sociologia politică privitoare la structura puterii politice. Conceptul de putere s-a dovedit a fi dificil de definit. Cu toate acestea, după cum a remarcat Bertrand Russel, puterea este un concept fundamental în științele sociale, după cum energia este un concept fundamental în fizică. Deși puterea poate avea forme diferite - precum bogăția, autoritatea sau influența asupra opiniilor -, niciuna dintre acestea nu poate fi considerată drept subordonată oricărei alteia și nu există o formă din care toate celelalte să fi derivat. În sociologia clasică, deși a fost analizată puterea la nivel social, termenul în sine nu a fost folosit. Spre exemplu, la Marx întâlnim dominația de clasă (Klassenherrschaft), iar la Weber dominația (Herrschaft). Cea mai sintetică dintre puținele definiții ale puterii îi aparține lui Bertrand Russel: „abilitatea de a produce efecte scontate”.

În sociologia politică se întâlnesc diferite opțiuni teoretice și metodologice de studiu al structurii puterii politice. În această privință, se disting patru mari grupuri de teorii: (1) cele ale dominației de clasă; (2) teoria elitelor; (3) pluralismul; (4) autonomia statului (sau instituționalismul istoric). Primele două aparțin sociologiei clasice din a doua parte a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Celelalte două provin de la mijlocul și din a doua parte a secolului al XX-lea, având ca spațiu de origine Statele Unite.

Partea de cercetare și analiză este construită pe trei paliere: (1) procesul electoral; (2) relația politic-economic; (3) cadrele și partidele politice.

Cele trei paliere vizează trei aspecte concurente:

(1) *cine și cum câștigă puterea*, respectiv cum funcționează mecanismul electoral prin care sunt ocupate pozițiile de decizie de la vârful statului român?

(2) *în folosul cui s-a făcut uriașul transfer de patrimoniu al statului român în perioada tranziției și cine – după 20 de ani - beneficiază cel mai mult din distribuția avuției create în economie?*

(3) *cine ne conduce*, respectiv care este profilul social al celor care ocupă poziții de decizie la vârful aparatului de stat la nivel central și local, precum și în partidele politice?

Căutarea unui răspuns la fiecare dintre aceste trei întrebări presupune o cercetare distinctă, cu un cadru teoretic și metodologic propriu. Enunțul pe care am intenția să-l susțin este următorul: *în condițiile tranziției din România, o parte a capitalului autohton, care a fost pus într-o poziție economic marginală față de cel străin, a ales calea implicării directe în politică, preluând controlul asupra partidelor politice din mâinile politicienilor de profesie și ale tehnocraților. Controlul asupra aparatului de stat a oferit unor segmente ale capitalului autohton un acces necesar și suficient la resurse economice, astfel încât să mențină o poziție de putere față de capitalul străin și o poziție superioară de status față de restul straturilor sociale.*

Capitolul al doilea cuprinde evoluția procesului electoral de după 1989. În această privință, apare ca necesară o raportare critică față de principalele modele teoretice privind comportamentul electoral, elaborate în științele sociale: social-empiric, socio-psihologic, alegerea rațională și ecologia politică. Pornind de la teoria clivajelor sociale, este analizată relația dintre partide și alegeri, respectiv aliniamentele politice sau blocurile electorale existente în societate. Opțiunea metodologică este pentru analiza pe date agregate, datorită faptului că permite analizarea comportamentului electoral al indivizilor în contextul social. Nivelul analizei este cel al circumscripției electorale, respectiv județul, pentru a evita, pe cât posibil, o analiză la nivel național, care anulează diferențele de context social local.

Fără analiza transformărilor profunde din economie este imposibilă înțelegerea tranziției și a schimbărilor sociale, inclusiv cele din plan electoral. *Capitolul al treilea* urmărește rolul pe care l-a avut puterea politică în transformările structurale prin care a trecut economia în perioada de tranziție. Fiindcă în 1990 statul controla sau deținea în proprietate economia, proiectul de trecere la economia de piață nu putea fi realizat decât prin intermediul statului. Primul pas al analizei va fi identificarea actorilor relevanți în formularea reformelor prevăzute în strategia tranziției către economia de piață și a

elementelor definitorii ale acesteia. Privatizarea a fost procesul-cheie în noua structurare a economiei care, ca forme și rezultate, a variat în timp. Întrebarea esențială este în folosul cui s-a făcut acest uriaș transfer de patrimoniu al statului român. Răspunsul la această întrebare constă în analiza procesului de privatizare și identificarea raporturilor de proprietate dintre capitalul străin și capitalul autohton și statul român la nivelul celor mai importante companii de pe piață, la o distanță de 20 de ani de la debutul tranziției. După încheierea tranziției și aderarea la Uniunea Europeană, este de văzut și care este locul economiei României în economia europeană. În ceea ce privește prezența capitalului străin în România, este analizată organizarea acestuia în forme asociative, în vederea susținerii și sprijinirii intereselor proprii față de oficialii statului român. Metodologia utilizată este complexă, constând în analiza documentelor sociale, analiză macroeconomică, analiză biografică și analiza de rețea (network analysis).

Capitolul al patrulea, de analiză a cadrelor și partidelor politice, caută să evidențieze compoziția socială a celor care ocupă pozițiile de decizie în lumea politică, de la vârful aparatului de stat central și local, precum și în conducerile partidelor politice. Având în vedere rolul esențial al partidelor politice în funcționarea democrației, este analizată și organizarea și funcționarea principalelor partide politice, pentru a identifica tipul de partid existent în România: de masă, de cadre sau cartel. Ca metodologie, am optat pentru analiza biografiilor politice și sociale, pe baza datelor culese din surse deschise (documente sociale) și analiza organizațională în cazul partidelor. Capitolul se încheie cu studiu de caz privind o decizie cu impact major pentru societatea românească: încheierea acordului privind pachetul de asistență financiară din partea FMI, Băncii Mondiale și UE din 2009. Procesul de luare a acestei decizii oferă un bun cadru pentru înțelegerea mecanismului de funcționare a puterii politice din România.

Capitolul 1

Premise teoretice în studiul puterii politice

Sociologia politică pune în centrul atenției „circumstanțele sociale ale politicii, adică felul în care politica este influențată și, la rândul ei, influențează alte evenimente din societăți. În loc de a trata arena politică și actorii săi ca independenți față de alte evenimente dintr-o societate, tratează arena ca intim legată de toate instituțiile sociale”.¹ Seymour Martin Lipset, prin însuși subtilul influenței sale cărți *Political Man*, pune în dezbatere „bazele sociale ale politicii”.² Din punct de vedere al ponderii în cărțile și articolele publicate, sociologia politică reprezintă una dintre ramurile majore ale sociologiei. În 1999, spre exemplu, circa 17-20% dintre articolele din *American Journal of Sociology* și *American Sociological Review* și aproape una din cinci cărți recenzate în *Contemporary Sociology*, principalul jurnal științific american specializat în recenzarea noilor apariții editoriale, aparțineau sociologiei politice.³ Într-o lucrare de referință asupra tematicii sociologiei contemporane, Haralambos și Holborn consideră că cei mai mulți sociologi ar fi de acord că sociologia politică reprezintă studiul puterii, în cel mai larg sens al termenului, deoarece tematica de studiu a sociologiei politice, începând cu cea tradițională privind statul până la diversitatea de relații politice din societate, are la bază raporturi de putere.⁴

¹ Anthony Orum, *Introduction to Political Sociology: the Political Anatomy of the Body Politic*, ed 4. (Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 2000), p. 1.

² Seymour Martin Lipset, *Political man: the social bases of politics* (Doubleday, New York: Anchor Books, 1963), considerată a fi lucrarea de referință în dezvoltarea sociologiei politice în perioada de după al doilea război mondial, cf. Thomas Janoski et al., (coord). *The handbook of political sociology: states, civil societies, and globalization* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), p. 1.

³ Thomas Janoski et al., (coord). *The handbook of political sociology: states, civil societies, and globalization* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), p. 1.

⁴ Michael Haralambos, Mike Holborn și Robin Heald, *Sociology: Themes and Perspectives*, ed 7. (Londra: Collins, 2008), p. 521; în privința ariei tematice a sociologiei politice, Janoski et. al prezintă următoarea clasificare: (1) bazele sau rădăcinile sociale ale politicii în societatea civilă; (2) statul și politicile publice; (3) politica mondială și globalizarea, cf. Thomas Janoski et al., (coord). *The handbook of political sociology: states, civil societies, and globalization* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), pp. 21-30.

În acest capitol, vom explora cele mai importante contribuții în definirea conceptului de putere și principalele teorii din sociologia politică cu privire la structura și funcționarea puterii politice.

Conceptul de putere

Prima definiție sociologică a puterii (1920) aparține lui Max Weber. „Puterea (*Macht*) este probabilitatea ca un actor dintr-o relație socială să fie în poziția de a-și realiza propria voință în pofida rezistenței [altora], indiferent de baza pe care se sprijină această probabilitate”.⁵ Pentru Weber, conceptul de putere este amorf din punct de vedere sociologic. Orice calitate sau combinații de circumstanțe pot aduce un om în poziția de a-și impune voința în anumite situații. Dominația (*herrschaft*) este definită drept „probabilitatea ca o comandă cu un anumit conținut să fie ascultată de un grup dat de persoane”.⁶ De aceea, Weber consideră conceptul de dominație ca fiind mai precis, deoarece se referă tocmai la probabilitatea îndeplinirii comenzii date. Sociologul german a urmărit teoretizarea formelor de dominație, asupra cărora vom reveni ulterior.

R.H. Tawney a elaborat o definiție similară (1931) cu a lui Weber, dar în care a introdus relația de reciprocitate. „Puterea poate fi definită drept capacitatea unui individ sau grup de indivizi de a schimba conduita altor indivizi sau grupuri în maniera dorită și de a preveni modificarea propriei conduite într-o manieră nedorită”.⁷

Bertrand Russel consideră că puterea este un concept fundamental în științele sociale, așa cum energia este un concept fundamental în fizică. Precum energia, puterea poate avea forme diferite - precum bogăția, autoritatea publică sau influența asupra opiniilor -, dar niciuna dintre acestea nu poate fi considerată drept subordonată oricărei alteia și nu există o formă din care toate celelalte sunt derivate. Încercarea de a aborda separat o formă de putere poate

⁵ Max Weber, *Economy and Society*, vol. 1 (Berkeley: University of California Press, 1978), p. 53; după o definiție similară atribuită lui Weber, puterea este „șansa unui om sau a unui număr de oameni de a realiza propria voință într-o acțiune comună chiar și împotriva rezistenței altora care participă la acțiune”, cf. traducerii din Hans. H. Gerth și C. Wright Mills, *From Max Weber: Essays in Sociology* (Milton Park: Routledge, 2005), p. 180.

⁶ Max Weber, *Economy and Society*, vol. 1 (Berkeley: University of California Press, 1978), p. 53.

⁷ R.H. Tawney, *Equality* (London: Allen and Unwin, 1931), p. 229.